

MAGHIARII ȘI CEHII DIN JUDEȚELE CARAȘ ȘI SEVERIN ÎN PERIOADA 1944–1948

*Eusebiu Narai**

Cuvinte-cheie: populaționism, națiune, naționalități, maghiari, cehi

Mots clé: populationisme, nation, nationalités, hongrois, tchèques

Poziția geografică și statutul juridic distinct, tradițiile culturale și realitățile confesionale, la care se adaugă, după 1718, tendințele reformiste ale Coroanei, menite să pună în valoare, economic, militar sau politic, avantajele oferite de noua provincie au asigurat Banatului o situație particulară, acesta devenind o adevărată arie de convergență a civilizațiilor și influențelor culturale, punct de întâlnire a culturii occidentale cu cea a Europei centrale și sud-estice, într-un spațiu și un timp în evoluție spre modern, care dislocă tradiționalul, deseori cu brutalitate, accelerează ritmul istoric, provocând rapide și ample prefaceri¹.

După primul război mondial, în condițiile împărțirii Banatului între statele succesoare ale monarhiei austro-ungare, vom vorbi doar despre populația Banatului românesc, pentru care există la îndemână statistici².

Recensământul din anul 1930 este considerat a fi primul recensământ al României întregite, făcut pe baze absolut științifice. El oferă un total de 18.057.028 locuitori pentru România. Potrivit acestuia, populația totală a Banatului românesc se ridică la cifra de 962.932, din care pe județe: Caraș – 200.929 locuitori, Severin – 239.586 locuitori și Timiș-Torontal – 499.443 locuitori, la care mai adăugăm populația celor 11 așezări sud-mureșene din județul Arad necuprinse în suma inițială, și anume 22.974 locuitori. În

* Universitatea de Vest Timișoara, Facultatea de Litere, Teologie și Istorie,
e-mail: emnarai@yahoo.com.

¹ Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Timișoara, 1986, p. 8; vezi, în acest sens, J.J. Ehrler, *Banatul de la origini până acum – 1774*, Timișoara, 1982, p. 166.

² Ioan Hațegan, *Populație și habitat în Banatul secolelor XVIII-XX*, în *AMN*, 32 (II), 1995, p. 164.

mediul rural trăiau 789.379 locuitori, iar în cel urban 173.553 locuitori răspândiți în cele 7 orașe (Reșița – 19.868, Oravița – 9.585, Lugoj – 91.580, Aradul Nou – 6.064, Caransebeș – 8.704, Orșova – 81.591, Lipova – 6.000, Timișoara – 91.580). Naționalitățile existente în Banat acum sunt în număr de 17, plus alții neidentificați³:

<i>Naționalitatea</i>	<i>Număr locuitori total</i>	<i>Procentaj %</i>
<i>Români</i>	514.035	54%
<i>Germani</i>	241.626	23,7%
<i>Maghiari</i>	99.233	10,4%
<i>Sârbi, croați, sloveni</i>	40.525	4,3%
<i>Țigani</i>	17.883	1,9%
<i>Cehi și slovaci</i>	14.110	1,5%
<i>Evrei</i>	11.299	1,2%
<i>Bulgari</i>	10.013	1,1%
<i>Ruteni</i>	3.886	0,4%
<i>Ruși</i>	1.599	0,2%
<i>Polonezi</i>	594	-
<i>Turci</i>	171	-
<i>Greci</i>	27	-
<i>Armeni</i>	19	-
<i>Albanezi</i>	11	-
<i>Huțani</i>	7	-
<i>Tătari</i>	3	-
<i>Alții</i>	6.975	0,7%
<i>Neidentificați</i>	820	-

Conform unor statistici oficiale, la începutul anului 1939 Ținutul Timiș avea 1.748.648 locuitori, dintre care 307.051 la orașe și 1.440.797 la sate, repartizați pe județe în felul următor: Arad – 428.114 locuitori, Caraș – 202.665 locuitori, Hunedoara – 336.466 locuitori, Severin – 245.543 locuitori și Timiș-Torontal – 516.166 locuitori⁴.

³ *Ibidem*, p. 165-166; vezi și *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, I, p. XXIV, XXVI, XXVIII.

⁴ *Vestul*, Timișoara, anul X, nr. 2288, 12 martie 1939, p. 6.

Recensământul din 6 aprilie 1941 prezintă o cifră totală a populației bănățene de 1.235.224 de locuitori, cifră în care se includ și refugiații din teritoriile românești ocupate abuziv în urma Dictatului de la Viena. Au sosit în număr mare refugiați din Transilvania de Nord, dar majoritatea se reîntorc după 1945. Numeroși intelectuali din Cluj-Napoca și-au găsit refugiul în Timișoara. La Biled s-au stabilit moți și crișeni. În timpul războiului se modifică și numărul bulgarilor din Banat. Astfel, în 1943, peste 20 de familii de bulgari părăsesc Banatul, formând în Bulgaria localitatea Bardanski Geran. După 30 august 1940 (Dictatul de la Viena) sunt plasați în localitățile câmpiei Banatului o mică parte din foștii locuitori români din Cadrilater, dar și cei originari din Banatul sârbesc și Macedonia (aromâni). S-au așezat macedoromâni în Săcălaz, Dudeștii Noi și Becicherecu Mic. Români din Iugoslavia au format colonii în Lovrin, Periam și Lenauheim.

Pierderile în război și scăderea natalității au dus la o micșorare cu aproape 38.000 de persoane în numai patru ani (1941-1945). În intervalul 1930-1941, media natalității pe întregul Banat a fost de 17,8‰, iar mortalitatea de 18,0‰, rezultând un deficit geodemografic de 0,2‰. După încheierea războiului, o mică parte din populația germană (membrii SS) din Banat se alătură trupelor germane, luând calea Germaniei. Au fost deportați în Uniunea Sovietică o serie de cetățeni, soldați și ofițeri minoritari (deportarea germanilor și evreilor). O parte din cehii și slovacii din Banat (aproape 3.000 de persoane) se repatriază în Cehoslovacia, unde se stabilesc în sate din Boemia și Slovacia, părăsite de germani⁵.

Conform unor statistici, la sfârșitul anului 1944 și începutul anului 1945 populația Banatului era formată din: români – 40%, germani – 20%, maghiari – 15%, slavi (sârbi, bulgari, slovaci) – 15%, evrei – 3%, alte naționalități (italieni, turci, țigani, francezi) – 7%⁶. Județul Caraș avea 191.233 locuitori, dintre care: români – 140.607 (73,5%), germani – 16.016 (8,3%), maghiari – 3.319 (1,7%), sârbi – 9.368 (4,8%), croați – 8.094 (4,2%), cehi – 6.675 (3,4%), slovaci – 1.541 (0,8%), evrei – 223 (0,1%), țigani – 4.729 (2,4%) ș.a.m.d.⁷. Din păcate, nu deținem informații precise privind populația județului Severin în același interval de timp.

⁵ Remus Crețan, *Etnie, confesiune și opțiune electorală în Banat*, ed. II, Timișoara, 2006, p. 46.

⁶ Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Comitetul Regional PCR Banat*, d. 1/1944, f. 47 (în continuare SJTAN).

⁷ Serviciul Județean Caraș-Severin al Arhivelor Naționale, fond *Prefectura județului Caraș-Serviciul Administrativ*, d. 20/1944, f. 21 (în continuare SJCSAN).

Impactul social al reformei agrare (martie 1945), care a expropriat terenurile mai mari de 50 ha, și faptul că în timpul secetei din anii 1946-1947 Banatul nu a fost atins au determinat stabilirea a numeroase familii de români din zona Moldovei, în special în satele părăsite de germani. În această perioadă sosesc și numeroși români din județul Hunedoara (doar din satul Boz s-au așezat circa 60%), din Crișana și din Oltenia, respectiv din zone învecinate Banatului. Migrează și români din Muntenia și persoane din URSS, toți așezându-se în zona de câmpie. Plata despăgubirilor de război Rusiei (2 miliarde lei) și staționarea trupelor sovietice (până în 1958) au afectat economic și social Banatul⁸.

Recensământul din 25 ianuarie 1948 relevă următoarele aspecte: o populație totală de 1.220.552 de locuitori și o densitate a populației de 57 loc./kmp. Populația urbană a crescut cu 7.000 de locuitori, prin faptul că Sânnicolau Mare a fost declarat comună urbană. Structura etnică a populației indică în continuare ponderea majoritară a românilor (60,1%), urmați de germani (17,2%), maghiari (12,8%), sârbi și croați (4,0%) și alte minorități (5,9%)⁹. Județul Caraș număra acum 187.322 locuitori (144.500 români, 4.685 maghiari, 14.780 germani, 72 evrei etc.), iar județul Severin – 232.612 locuitori (194.365 români, 14.145 maghiari, 13.689 germani, 342 evrei ș.a.)¹⁰.

Europa ultimelor secole a fost marcată de două mișcări contradictorii: conștientizarea comunităților lingvistice și profesionale multiple și dobândirea sentimentului de identitate națională. Prima mișcare a dat naștere la plurilingvism și interculturalitate. Condițiile politico-economice, sociale și culturale din secolul al XX-lea au făcut dificilă abordarea problemelor etnice și profesionale în întreg spațiul sud-est european, fiind foarte dificil de realizat un echilibru între tradițiile locale și influențele externe. Banatul însă nu prezintă forme tipice naționalismului extrem, datorită unei conviețuirii exemplare între majoritari și minoritari.

În Banat întâlnim relații complexe între majoritari și minoritari, respectiv întâlnim o interculturalitate tipică pentru sud-estul Europei. Pentru a studia patrimoniul cultural bănățean trebuie să relevăm importanța economico-socială a migrațiilor din secolul al XVIII-lea și mutațiile apărute după

⁸ Remus Crețan, *op. cit.*, p. 46-47.

⁹ *Ibidem*, p. 47.

¹⁰ A. Golopenția, D. C. Georgescu, *Populația R.P.R. la 25 ianuarie 1948*, București, 1948, p. 41.

trecerea de la dominația turcească la cea habsburgică. Fiecare element etnic și-a lăsat o puternică amprentă pe diversitatea și complexitatea culturală actuală¹¹.

Termenul de „diversitate culturală” este folosit, de obicei, ca o descriere a compoziției demografice a unei societăți oarecare, în timp ce atunci când discutăm de „multiculturalism”, „multietnicitate” și „pluriconfesionalitate” ne referim, îndeosebi, la implicațiile politice și cele de planificare demografică. În acest sens, „multiculturalismul” nu este o simplă descriere a numărului de limbi vorbite dintr-o anumită regiune geografică, cum este Banatul, sau dintr-o anumită țară, ci un scop care face posibil ca diferite grupuri culturale să trăiască laolaltă pe soclul unei politici oficiale centrale sau locale. Relațiile existente între grupul predominant sau majoritate (români) și minoritățile din regiunea studiată ne determină să constatăm diferitele forme pe care le poate prezenta factorul politic. Deoarece după anul 1918 societatea bănățeană a fost guvernată sub umbrela culturală românească, majoritatea grupurilor etnice și-au putut menține propria limbă, tradițiile familiale și religioase. Pluralismul cultural determină multiculturalismul. Acesta din urmă a găsit un spațiu tipic de dezvoltare în Banat datorită politicii oficiale promovate sub administrații diferite (austriacă, maghiară și românească) din secolul al XVIII-lea și până în prezent. În acest context, rădăcinile pluralismului cultural ar trebui căutate în Banat cu câteva secole în urmă¹².

Conceptul de minoritate națională nu poate fi înțeles decât pe baza precizării corelațiilor existente între națiune, naționalitate și grup etnic.

Națiunea este asociată influenței factorilor politici, identificați, la rândul lor, cu ideea de stat. În sens restrâns, națiunea accentuează relația culturală a unui grup specific de oameni și reprezintă grupul de oameni care ocupă un spațiu geografic în care acceptă valori particulare comune; aceste valori sunt de primă importanță atât în alegerea teritoriului, cât și în organizarea lui ca stat distinct. O serie de factori obiectivi (origine comună, limbă, religie, tradiții etc.) sau subiectivi (rolul afilierii naționale a persoanelor în zonele bilingve de graniță, afilierea în spațiile dintre regiunile unde există o limbă comună specifică unor națiuni diferite etc.) pot transforma națiunea în timp.

¹¹ Remus Crețan, *op. cit.*, p. 30.

¹² *Ibidem*, p. 28.

Naționalitatea presupune caractere obiective diferite față de alte grupuri de populație, sentimente de separare și de identitate etnică. Grupurile etnice sunt, adeseori, lipsite de suveranitate, fapt care determină ca numeroase naționalități să-și schimbe forma de acțiune într-o luptă pentru transformarea lor în națiuni reale. Comunitățile care nu au un obiectiv bine determinat și care nu se bazează pe probleme subiective în cadrul naționalităților, dar care dispun de anumite cunoștințe istorice proprii și de o conștiință națională se numesc grupuri etnice. Un grup etnic este un grup social care are o altă limbă sau, cel puțin, un dialect diferit de celelalte etnii. Grupul etnic prezintă o unitate între membrii săi, o cultură individuală și un nume particular. Ajung doar două particularități din cele menționate mai sus, și grupul de oameni poate fi considerat grup etnic. De obicei, aceste grupuri nu sunt numeroase și ocupă spații economice restrânse, cunoscute sub numele de „sfere de umbră”. Grupul etnic este un termen referitor la diviziunea pe verticală dintr-o societate, fiind parte componentă a unei populații mai numeroase, posedând însă o cultură proprie. Membrii unor astfel de grupuri au origine comună, reală sau imaginară, și pot fi diferențiați prin rasă, religie, origine națională ori unele combinații între aceste elemente definitorii. Existența unor astfel de grupuri etnice este rezultatul migrațiilor, iar procesele de asimilare și de integrare ale acestora sunt strâns legate de distingerea și persistența legăturilor etnice. Dacă există grupuri minoritare pe teritoriul unei țări, acestea sunt părți componente ale națiunilor independente și poartă numele de minorități naționale.

Este necesar a se preciza și termenul cu utilizare generală, etnia. Ea poate cuprinde fie națiunea dominantă, fie o singură minoritate. În cadrul unei națiuni sunt mai multe etnii sau grupuri etnice. Etnia este o populație desemnată de un nume sau etnonim, care se bazează pe aceeași origine, tradiție culturală comună, întărită de o conștiință de apartenență la același grup. Unitatea etniei se sprijină pe o limbă, un teritoriu și o istorie identice¹³.

Deosebirea doctrinară între „naționalități” și „minorități” s-a format în timpul monarhiei austro-ungare, pe teritoriul căreia două minorități cartelate dominau numeroase popoare care, ca și întreg, erau majoritare acestora. După Tratatul de la Trianon, situația s-a schimbat, elementul românesc fiind superior numeric maghiarilor și germanilor din Banat, Crișana, Maramureș și Transilvania. A devenit, astfel, necesară denumirea de „minorități

¹³ *Ibidem*, p. 20-21.

naționale”, primul element (minoritatea) referindu-se la raportul numeric dintre popoarele conviețuitoare, cel de-al doilea (națională) recunoscând entitatea națională a minoritarilor, cu toate drepturile care decurg din aprecierea entității ei naționale.

În sens larg, minoritățile naționale ar corespunde grupurilor de populație ale unui stat, diferite de majoritatea semenilor săi prin apartenența națională și prin faptul că nu ocupă un teritoriu politic și administrativ specific în interiorul statului respectiv¹⁴.

Maghiarii sunt cel mai nou element etnic al Banatului, dacă îi excepțăm pe ucrainenii sosiți din Maramureș la începutul secolului al XX-lea. Ungurii sunt fie catolici, fie reformați, devenind – de la începutul secolului al XIX-lea – o parte etnică componentă a Banatului. S-au remarcat prin activități legate de meșteșugărit, specializarea în produse artisanale, agricultură și artă culinară. Influența intelectualilor maghiari s-a resimțit mai ales în orașele Timișoara, Arad, Lugoj, Reșița, Deta și Jimbolia¹⁵.

Arealul Lugojului prezintă, și în prezent, două colonii bine încheiate: Țipari și Bodo. Țipari a fost colonizat în anul 1881, iar Bodo în 1895. Ele fac parte din categoria celor mai recente colonii maghiare din Banat. Scopul colonizării a fost avansarea elementului maghiar spre est. În această zonă s-a încercat spargerea blocului românesc nu numai prin pauperizarea românilor, ci și prin așezarea concomitentă a altor elemente străine ușor asimilabile: evrei, ruteni, germani și slovaci. Minoritatea maghiară a reușit să pătrundă și în sate curat românești: Balinț (fostă reședință de plasă), Sacu, Satu Mic și Valea Lungă. Localitățile Bodo și Țipari erau aproape pur maghiare, fiind urmate de mici concentrări în localitatea germană Bethausen și în localitatea românească Valea Lungă. Cu o pondere mică (5-10% unguri) s-a dus o politică de maghiarizare a localităților românești situate pe văile Bega, Timiș și Pogăniș (Satu Mic, Sacu, Zgribești, Sudriaș, Balinț, Darova și Boldur), astfel încât să se unească nucleele maghiare din Câmpia Banatului cu cele din sud-vestul Transilvaniei. Până în 1930, un centru majoritar maghiar a devenit și Nevrincea, localitate curat românească în anul 1850. La Balinț, Nevrincea, Satu Mic, Ohaba Lungă și Susani maghiarii erau elemente etnice instabile, trăind în colibe insalubre, amenajate în scopuri forestiere. În Găvojdia și Sacu predominau fermele cu circa cinci familii, atrase în scopuri agricole¹⁶.

¹⁴ *Ibidem*, p. 22.

¹⁵ *Ibidem*, p. 32.

¹⁶ *Ibidem*, p. 93.

Spațiul industrial Reșița-Bocșa cuprinde zonele Bocșa și Reșița. De pe teritoriul fostelor plase din împrejurimile Bocșei nu consemnăm astăzi nicio localitate majoritară maghiară. Frecvențe maghiare relativ mari (30-40%) au existat până în perioada interbelică în recentele colonii Iersig și Izgar și mai reduse (circa 10%) în Bocșa Montană și în Vasiova. Maghiarii din Bocșa au sosit din satele bănățene și transilvănene în scopuri forestiere și industriale pe întreaga perioadă 1900-1930. Nesemnificativ (5%) a fost aportul maghiarilor în satele Vermeș, Surduc Mare și Duleu; ei ocupau posturi de conducere sau erau simpli funcționari la întreprinderile forestiere și la cariera de piatră din Surduc. Ungurii din Vermeș, Izgar și Iersig au migrat în mare măsură în Timișoara. Maghiarii au înregistrat creșteri importante până la 1930 în satul Fizeș: cei peste 150 de unguri corespund contingentului așezat după 1900 în scopul valorificării viței de vie, a cărei cultură a fost extinsă în Dealurile Tirolului. După 1945 sosesc secui și unguri din Brașov, Bod și sate din Covasna și Harghita. O parte a acestora se stabilesc în Bocșa, cei mai numeroși fiind angajați în domeniul siderurgic reșițean.

De pe valea Bârzavei ungurii au preferat mai ales nucleul industrial format din Reșița Montană și Reșița Română, localități în care au fost întotdeauna depășiți de germani. Funcțiile industriale erau adjudecate de germani. Pe maghiari îi întâlnim cu precădere ca muncitori în siderurgie, în domeniul exploatărilor miniere și forestiere din Munții Semenici. Comunități mici de maghiari se întâlneau în localitățile: Cuptoare–Secu, Văliug, Doman, Carașova și Zorlențu Mare, centre de convergență economică (agricolă și industrială) care au atras puțini funcționari și muncitori forestieri¹⁷.

Arealul sud-estic al Banatului poate fi împărțită în mai multe zone, locuite sporadic de unguri.

În zona Orșova–Băile Herculane (1.850 de unguri, în anul 1900), doar localitatea Orșova a prezentat o oarecare concentrare a maghiarilor. Foarte puțini unguri au fost atrași în Băile Herculane și Mehadia. În Băile Herculane maghiarii dețineau – până în anul 1913 – funcții administrative în domeniul balnear, iar în Mehadia au încercat acapararea conducerii exploatărilor miniere și forestiere. În anii 1900 și 1910, 65% din maghiarii zonei trăiau doar în Orșova, maghiarii fiind muncitori activi la șantierul naval și la atelierul de căi ferate din localitate.

¹⁷ *Ibidem*, p. 94-95.

Spațiul Caransebeș–Teregova a prezentat întotdeauna localități cu nuclee maghiare foarte mici. Ca și alte etnii, ungurii au fost atrași ca muncitori în domeniile siderurgic (Ferdinand), forestier și administrativ (Caransebeș, Măru și Teregova), exploatarea marmorei (Rusca Montană) etc.

Zona Oraviței s-a caracterizat, de asemenea, prin existența unei mici comunități de unguri încă din anul 1900 (1.320 de persoane). În localitățile industriale și miniere (Oravița, Oravița Română și Steierdorfanina) ungurii dețineau frecvențe ne semnificative în secolul al XIX-lea. Pătrunderea maghiarilor în această zonă s-a produs în scopul participării acestora la activitățile culturale bogate din Oravița, fost centru administrativ al județului Caraș, dar și pentru a avea câștiguri mari și sigure în domeniile industrial și administrativ.

În zona Clisurii Dunării ungurii s-au așezat în grupuri mici în așezările mixte sârbo-românești (Berzasca, Socol, Moldova Nouă), fiind în căutarea lucrului la pădure sau practicând pescuitul.

Depresiunea Bozovici a atras foarte puțini maghiari, doar în vechiul centru administrativ Bozovici.

În concluzie, maghiarii reușesc să câștige numeroase majorități și să înființeze colonii noi până la 1913. În mod firesc, fenomenul de maghiarizare a germanilor, slovacilor, evreilor și rutenilor a scăzut după 1918. După anul 1920 are loc deplasarea coloniștilor maghiari spre orașe. Cauzele principale sunt: reforma agrară care a condus la parcelarea moșiilor pe care au fost aduși, dar și dezvoltarea orașelor Timișoara și Lugoj care au atras țărani de la sate ca muncitori în industrie și în construcții. Astfel, coloniștii maghiari din Stanciova, Babșa, Valea Lungă, Coșava și Satul Mic au abandonat total satele în care ei erau destul de numeroși.

Recensământul din 1930 relevă existența a 164.788 de maghiari, respectiv 13,4% din totalul populației, ceea ce denotă scăderea cu doar 1% a maghiarilor, într-o perioadă de 30 de ani¹⁸.

În perioada 1944-1948 forțele de ordine au supravegheat îndeaproape activitatea Comunității Maghiare, considerată contrară intereselor statului român, desfășurând o puternică propagandă șovină și revizionistă. De pildă, la începutul lunii octombrie 1944 erau atent monitorizați un număr de 18 membri de frunte ai Comunității Maghiare de pe raza județului Severin, printre care figurau conducătorii organizațiilor din Făget, Mănăștiur, Bodo, Bethausen, Țipari, Bunea Mică și Margina¹⁹.

¹⁸ *Ibidem*, p. 95-96.

¹⁹ SJTAN, fond *Legiunea de Jandarmi Severin*, d. 71/1944, f. nenumerotată.

Acțiunile etnicilor maghiari din Banat sunt descrise amănunțit în *Ordinul de informații nr. 166*, emis de Inspectoratul de Jandarmi Timișoara la data de 29 ianuarie 1945: „minoritarii unguri de la întreprinderile industriale și comerciale (unde sunt foarte mulți) caută prin toate mijloacele să nedreptățească pe români și să ocupe ei, adică ungurii, posturile de conducere și serviciile cele mai ușoare și mai bine plătite [...] fac o intensă propagandă contra autorităților noastre și mai ales contra funcționarilor de stat, căutând să le pună în sarcină tot felul de fapte neadevărate, făcând aceasta numai cu scopul de a-i compromite și a-i îndepărta din posturile ce le ocupă; în presă, și mai ales în ziarul *Luptătorul Bănățean* apar zilnic articole prin care se aduc fel de fel de acuzații funcționarilor români și jandarmilor (autorii acestor articole sunt, în majoritatea cazurilor, din rândurile ungarilor, care s-au înscris în F.N.D. și sub această mască urmăresc scopuri subversive)”²⁰. Dintre acțiunile „iridentei” maghiare în județele Caraș și Severin în cursul anilor 1945-1946 amintim: organizarea de adunări, spectacole de teatru etc., la îndemnul maghiarilor înscriși „de formă” în Madosz (mai târziu Uniunea Populară Maghiară – *n.n.*), în comunele Țipari, Dumbrava ș.a. (jud. Severin), cu scopul înlăturării funcționarilor români²¹; atitudinea ostilă a maghiarilor de la fabrica „Margina-Reșița”, care au aderat în masă la partidul comunist, față de însemnele regale ale României²²; refuzul de a vorbi limba română, afișarea tricolorului maghiar la vedere, încercările de eliminare a cadrelor didactice românești din școli, demisiile colective din F.N.D., precum și alte manifestări ale maghiarilor din comunele Dumbrava, Bodo, Țipari și Târgoviște (jud. Severin)²³. Exemplele sunt numeroase în acest sens, însă autoritățile locale au reacționat cu fermitate, punând sub urmărire 18 iredențiști maghiari din județul Severin și un număr similar din județul Caraș la începutul anului 1947²⁴.

Deși ordinul M.A.I. din 17 octombrie 1944 stipula disponibilizarea tuturor funcționarilor de origine etnică maghiară din administrația locală, înscrierea masivă a ungarilor de pe raza celor două județe (Caraș și Severin – *n.n.*) în Partidul Comunist, Madosz (Uniunea Populară Maghiară) sau în alte formațiuni politice din cadrul Frontului Național Democrat, precum și ponderea relativ scăzută a acestora în structura etnică generală a populației

²⁰ *Ibidem*, d. 69/1945, f. nenumărată.

²¹ *Ibidem*, f. nenumărată.

²² *Ibidem*, d. 65/1946, f. 43.

²³ *Ibidem*, f. 183.

²⁴ *Ibidem*, d. 18/1948-1949, f. nenumărată.

din zonă au determinat neducerea la îndeplinire, decât într-o mică măsură, a dispoziției amintite mai sus²⁵.

S-a trecut, în egală măsură, la blocarea bunurilor aparținând etnicilor maghiari „absentești”, în baza articolului 8 din Convenția de Armistițiu. Astfel, de pildă, în luna martie 1946, în județul Caraș au fost blocate bunuri ale maghiarilor în valoare totală de 25.993.981 lei, dintre care: 15 bunuri clădite (17.710.331 lei); 13 bunuri neclădite (554.450 lei); 16 bunuri mobile (6.263.750 lei); 4 ateliere dotate cu mașini și unelte (1.465.450 lei)²⁶. La măsuri punitive similare s-a recurs și în cazul bunurilor etnicilor maghiari de pe cuprinsul județului Severin.

Autoritățile locale au procedat și la internarea etnicilor maghiari în lagăre de muncă, fiind considerați „inamici” ai statului român. În luna septembrie 1944 un număr de 7 etnici maghiari din raza Secției de Jandarmi Birchiș (jud. Severin) au fost internați în lagăre din interiorul țării²⁷.

În primele luni ale anului următor (1945 – *n.n.*), 4 etnici maghiari din județul Severin au fost internați în lagărele de la Târgu Jiu (3) și, respectiv, Slobozia Veche (1), deși acesta era grav bolnav (netransportabil)²⁸, iar 7 etnici maghiari din județul Caraș (5 din Reșița și 2 din Oravița) au fost internați în lagărul de la Turnu Măgurele, dar au fost eliberați la sfârșitul anului 1945²⁹.

Cehii au fost așezați în șapte localități din sud-estul Banatului românesc, ocupându-se mai ales cu lucrul la pădure și cu mineritul. Au prezentat o relativă izolare culturală și social-economică³⁰.

În secolele XVIII-XIX, alături de germani au fost colonizați în Banat și cehi. De obicei, cehii au fost racolați ca muncitori în domeniul minier, siderurgic (Ferdinand, Nădrag, Rusca Montană, Steierdorf etc.) și în porturile dunărene (Orșova, Moldova Veche). Cehii care au conviețuit cu germanii au fost germanizați. Marea masă a cehilor a sosit în prima jumătate a secolului al XIX-lea ca specialiști în domeniul minier pentru

²⁵ Flori Stănescu, Dragoș Zamfirescu, *Ocupația sovietică în România. Documente (1944-1946)*, București, 1998, p. 53-54.

²⁶ SJCASAN, fond *Prefectura județului Caraș-Oficiul județean al bunurilor inamice*, d. 1/1945-1946, f. 295.

²⁷ SJTAN, fond *Legiunea de Jandarmi Severin*, d. 71/1944, f. nenumerotată.

²⁸ *Ibidem*, d. 66/1945, f. 4.

²⁹ SJCASAN, fond *Prefectura județului Caraș-Oficiul județean al bunurilor inamice*, d. 3/1945-1946, f. 447.

³⁰ Remus Crețan, *op. cit.*, p. 32.

localitățile de la Clisura Dunării, Anina și împrejurimi, și Reșița. Grupuri importante au fost așezate ca muncitori forestieri în câteva sate din sud-estul Banatului unde astăzi formează majoritatea populației. Ei sunt originari din localitățile Depresiunii Praga, spațiul montan înconjurător acesteia și chiar din regiunea Boemia.

La recensământul din 1900, cehii din Banat reprezentau 1% din populația Banatului, cu o concentrare în sud-estul Banatului, în cea mai mare parte în Munții Almăjului. Principalele nuclee s-au creat în hotarul localităților românești, în areale montane izolate. Distingem grupările majoritare cehe din împrejurimile localității Moldova Nouă, respectiv Gârnicești, Sf. Elena, Berzasca, Liubcova, comunitățile din zona Orșovei, cu satele Bigăr, Eibenthal, Ogradena Nouă, precum și cele două sate din sudul Munților Semenic, Ravensca și Șumița. Prezența cehilor în această zonă este legată de colonizările din anii 1820-1860. În această perioadă au fost atrași cehi din Boemia cu scopul vădit al defrișării pădurilor și al înființării industriei lemnului. Propaganda lansată populației cehilor și boemilor a fost efectuată de către firmele sau persoanele particulare care au luat în arendă exploatarea pădurilor din Banat. Deoarece spațiile montane prielnice acestui deziderat erau ocupate de autohtoni, pentru cei proaspăt aduși abia s-a găsit loc în regiunile deja defrișate sau defrișate ulterior. Acest ținut a aparținut fostului „regiment de graniță” cu sediul la Caransebeș. Cauza rezidă și în faptul că autoritățile militare au fost de acord cu opera de colonizare a cehilor și boemilor (germanilor) din Banat. Majoritatea cehilor o formează locuitorii celor șapte sate complete cehe din sud-estul Banatului: Gârnicești (Gernik), Sf. Elena, Ravensca (Ravensko), Bigăr (Schnellersruhe), Ogradena Nouă, Șumița (Šumica) și Eibenthal (Jevental)³¹.

În literatura geografică se specifică nivelul scăzut din punct de vedere economic al coloniștilor recrutați, magnații oferindu-le de lucru cehilor doar o perioadă de cinci-șase ani, apoi renunțând ușor la serviciile acestora. Coloniile au fost înființate în perioada 1823-1850; excepție a făcut Șumița, unde ultimii cehi au sosit în anul 1856. Antreprenorul Magyarli din Oravița și guvernatorii austrieci aveau o părere bună despre „spiritul colonizator și energia cehilor”. În comparație cu imigranții slovaci, cehii erau mai perseverenți. Primul obiectiv al noilor coloniști cehi a fost crearea de școli și biserici în localitățile nou înființate. Nivelul social al coloniilor a fost în

³¹ *Ibidem*, p. 116.

continuă creștere până la primul război mondial. Atâta timp cât industria lemnului a fost înfloritoare în zonă, nivelul lor de trai a fost acceptabil.

Cehii specializați în cultura plantelor au provenit exclusiv din zonele joase ale Cehiei (Depresiunea Praga). Câteva familii de cehi s-au așezat, alături de români și germani, în Văliug (4,5%).

La recensământul din 1930, elementul ceh s-a păstrat majoritar în aceeași zonă sud-estică a Banatului, apărând o nouă colonie minieră cehă, Baia Nouă. Această localitate a luat ființă prin exodul cehilor din Bigăr, unde o parte din mine au fost închise. Existau astfel opt sate cu majoritate cehă: Gârnic, Sf. Elena, Bigăr, Baia Nouă, Eibenthal, Ogradena Nouă, Șumița și Ravensca.

Criza economică a anilor '30 a afectat și industria lemnului, veniturile cehilor devenind tot mai mici. Gârnicul și Sf. Elena au fost centrele spirituale ale cehilor cărășeni și localitățile cele mai populate cu cehi din Banat. Locuitorii acestor sate nu se mai ocupau cu munca la pădure, orientându-se spre creșterea vitelor. Cehii din Gârnic nu mai produceau decât pentru necesarul propriu. Condițiile naturale dificile au determinat ca până la 1940 să fie sărac și satul Sf. Elena, cea mai veche colonie cehă din Banat.

O importantă comunitate de cehi au format-o minierii de la Steierdorf–Anina. La Baia Nouă a lucrat populația masculină cehă din Bigăr și Eibenthal (navetiști). Numărul cehilor din satele Clopodia, Gârnic și Sf. Elena a fost în continuă scădere, din două motive: 150 de familii s-au întors în Cehoslovacia după cel de-al doilea război mondial; circa 50 de familii au imigrat în SUA³².

Cehii din Banat au fost și sunt bilingvi; în secolele trecute, o parte a cehilor cunoșteau limba germană, alții chiar maghiara, iar în prezent vorbesc și limba română. Este cunoscut procesul de germanizare a acestora la finele secolului al XIX-lea³³.

Deținem câteva informații legate de situația etnicilor cehi din județele Caraș și Severin în anii 1944-1948: locuitorii din comuna Steierdorf–Anina (jud. Caraș), care s-au declarat de origine etnică cehă cu ocazia recensământului efectuat la nivelul județului menționat mai sus, erau somați să prezinte acte justificative în acest sens de la Oficiul Parohial până la data de 28 decembrie 1944, în caz contrar fiind considerați germani și tratați ca atare, măsură determinată de influența culturii și civilizației germane asupra

³² *Ibidem*, p. 116-117.

³³ *Ibidem*, p. 118.

cehilor și slovacilor bănățeni³⁴; la începutul lunii octombrie 1946, cehii care locuiau în comuna Eibenthal (jud. Severin), în special cei înstăriți, erau îngrijorați datorită zvonului privind repatrierea forțată în Cehoslovacia, în regiunea sudetă, în cel mai scurt timp posibil, riscând să-și piardă avutul³⁵; în luna februarie 1947, *Comisia cehoslovacă pentru înscrierea cetățenilor români de origine etnică cehă pentru repatriere în Cehoslovacia* a ajuns în comuna Caransebeșul Nou (jud. Severin), făcând propagandă în această direcție, cu aprobarea Comisiei Aliate de Control și beneficiind de suportul logistic al Crucii Roșii Cehoslovace³⁶; în iunie 1947, un număr de cca. 2.000 de etnici cehi din comunele Gârnice, Sf. Elena și Coronini (jud. Caraș) erau pregătiți pentru repatriere în Cehoslovacia, autoritățile administrative fiind preocupate de „umplerea golului rămas” după plecarea acestora³⁷; în luna aprilie 1948, primarul comunei Coronini a intervenit pe lângă forurile superioare pentru a obține loturile de pământ și islazurile rămase de la cehii din Sf. Elena, care s-au repatriat în țara de origine în cursul anului 1947³⁸; deși cehii din satul Bigăr, care se repatriaseră în anul 1947, îi înștiințau pe cei rămași în România despre neîndeplinirea promisiunilor făcute de Comisia de Repatriere și solicitau intervenția acestora pe lângă guvernul român pentru a li se aproba revenirea în țară, în ziua de 7 iulie 1948 un număr de cca. 40 de familii de cehi din satele Zlatița, Gârnice și Sf. Elena (jud. Caraș) au plecat spre Cehoslovacia, drumul lung până în patria de origine urmând să fie parcurs cu mai multe camioane (până la Orșova) și, apoi, cu trenul³⁹.

* * *

Deși populaționismul promovat de Curtea vieneză în Banat pe parcursul secolului XVIII viza întărirea elementului german și catolic în teritoriile nou cucerite, exploatarea economică sistematică și asigurarea forței necesare apărării granițelor, românii au rămas majoritari în regiune, ocupându-se în continuare cu creșterea vitelor, apicultură, minerit, exploatarea forestieră, prelucrarea metalelor etc. Perioada 1867-1918 s-a identificat cu politica de maghiarizare forțată, practică la toate nivelurile

³⁴ SJCSAN, fond *Consiliul Popular al orașului Anina (1885-1950)*, d. 17/1944, f. 4.

³⁵ SJTAN, fond *Legiunea de Jandarmi Severin*, d. 43/1946, f. 165.

³⁶ SJCSAN, fond *Legiunea de Jandarmi Severin*, d. 96/1946, f. 69.

³⁷ *Făclia Banatului*, Timișoara, anul II, nr. 349, 21 iunie 1947, p. 1.

³⁸ SJCSAN, fond *Legiunea de Jandarmi Caraș*, d. 2/1948, f. 23.

³⁹ *Ibidem*, f. 113, 117.

societății, coloniștii unguri pătrunzând în apropierea marilor orașe și chiar în satele românești. După Marea Unire, elementul românesc din Banat a fost influențat de unele caracteristici culturale locale din Transilvania, Moldova și Oltenia.

Maghiarii, considerați cel mai nou element etnic al Banatului, s-au remarcat prin activități legate de meșteșugărit, specializarea în produse artisanale, agricultură și artă culinară, fiind colonizați masiv în regiune în timpul regimului dualist (1867-1918). După Marea Unire, fenomenul de maghiarizare a altor minorități de pe teritoriul Banatului (germani, slovaci, evrei și ruteni) s-a estompat, în paralel constatându-se deplasarea acoliștilor maghiari spre orașe.

În perioada 1944-1948 forțele de ordine au supravegheat îndeaproape activitatea Comunității Maghiare, considerată contrară intereselor statului român, desfășurând o puternică propagandă șovină și revizionistă. De asemenea, deși se preconiza disponibilizarea tuturor funcționarilor de origine etnică maghiară din administrația locală, înscrierea masivă a ungarilor de pe raza celor două județe (Caraș și Severin) în Partidul Comunist, Madosz (Uniunea Populară Maghiară) sau în alte formațiuni politice din cadrul Frontului Național Democrat, precum și ponderea relativ scăzută a acestora în structura etnică generală a populației din zonă au determinat îndeplinirea, într-o mică măsură, a dispoziției amintite mai sus; din motive similare, măsuri precum blocarea bunurilor și internarea în lagăre de muncă a etnicilor maghiari au fost aplicate selectiv și la scară redusă față de etnicii germani, aflați într-o situație disperată.

Cehii, colonizați în Banat în secolele XVIII-XIX, se ocupau mai ales cu lucrul la pădure și cu mineritul, apropiindu-se foarte mult de germani la finele secolului al XIX-lea. După 23 august 1944, mulți cehi de pe raza județelor Caraș și Severin s-au repatriat în Cehoslovacia, pentru „repopularea” regiunii sudete (din care fuseseră expulzați germanii, în baza decretelor Beneš – *n.n.*), cu aprobarea Comisiei Aliate de Control și beneficiind de suportul logistic al Crucii Roșii Internaționale, deși promisiunile Comisiei de Repatriere s-au dovedit, de multe ori, imposibil de îndeplinit.

În concluzie, deși au fost semnalate uneori animozități între elementele etnice din județele studiate, în linii generale, raporturile au fost destul de bune, confirmând gradul înalt de civilizație și toleranță caracteristic Banatului.

LES HONGROIS ET LES TCHÈQUES DES DÉPARTEMENTS DE CARAŞ ET SEVERIN PENDANT LES ANNÉES 1944-1948

Résumé

Les hongrois, considérés comme le plus récent élément ethnique du Banat, se sont remarquables par leur expérience dans les domaines de l'artisanat, de l'agriculture et de l'art culinaire, étant colonisés – en grand nombre – dans la région, pendant le régime dualiste (1867-1918). Après 1918, on constate le déplacement des colons hongrois vers les cités. Pendant la période 1944-1948 les forces d'ordre ont surveillé de près l'activité de la Communauté Hongroise, qui a développée une puissante propagande chauvine et revizioniste.

Les tchèques, colonisés dans la province du Banat pendant les XVIIIème-XIXème siècle, se sont occupés notamment avec le travail au forêt et avec les travaux miniers, s'approchant énormément des allemands à la fin du XIXème siècle. Après le coup d'État du 23 août 1944, plusieurs tchèques qui habitaient dans les départements de Caraş et Severin se sont repatriés dans leur patrie natale, pour „le repeuplement” de la région sudète.